

Критике и прикази Reviews & Critique Comptes rendus

Da li je etnografija deo antropologije ili je antropologija deo etnografije?*

Naizgled brucoska dilema, ovaj problem leži u osnovi strateškog odbijanja najživljih kritičara da razumeju terminologiju kako je sami postmoderni antropolozi koriste. Viđena očima kritičara kao ne-naučni, anti-naučni, po autoritet discipline poguban projekat, tipičan za američku naučnu zajednicu, a posebno kao besmislen i opasan put ka neoromantičarskim zabudama i reetnografizaciji već uspešno antropologizovane etnologije (Kovačević 2005), postmoderna antropologija nije imala ni priliku da elaborira svoj krajnji domet i ključni razlog postojanja u istoriji antropoloških ideja – naučno objašnjenje/moralno normiranje pisanja Drugih (koja je i sama redukovala na poprilično konzervativan projekat metodološke regulacije, naivno prihvativši igru na metodološkom terenu). Nerazumevanja u vezi sa ovom hropom socijalno-teorijskih ideja i metodoloških postupaka posebno su bila velika u slučaju samih velikih reči – nosećih pojmova discipline, poput etnografije.

Ukoliko etnografiju shvatamo kao fazu antropološkog istraživanja, postmoderna preokupiranost problemima u vezi sa autorstvom, autoritetom i uticajima identiteta na saznanje, metodološkim individua-

lizmom, evokacijom nasuprot reprezentaciji ili refleksivnošću istraživača – zaista deluju naivno, lokalno (američki), prevaziđeno i irelevantno, a svakako kao politički potencijalno opasna rehabilitacija romantizma, nacionalizma, etnocentrizma i drugih tipova rasizma. To je suština Kovačevićevih kritika "postmoderne reetnografizacije" koju poslednjih godina zdušno sprovodi (Kovačević 2005; 2006a; 2006b). Međutim, kada etnografiju shvatimo kao nadređeni pojam, kao pisanje Drugih odn. kao proizvodnju političkih subjekata putem ukupne tekstualne proizvodnje u filozofiji, društveno-humanističkim disciplinama, književnosti, pravu, medijima i sl. (Milenković 2007b), pouke postmoderne antropologije deluju kao nužne/opravnane i uslovne/obavezne, i to iz stroge metodološke perspektive.

U ranijim tekstovima (Milenković 2007a; 2007b; 2007c) sugerisao sam da je istoriju antropološke teorije i metodologije poslednje četvrtine 20. veka obeležilo krupno nerazumevanje ciljeva, sadržaja i smisla postmoderne antropologije, posebno njene uloge na široj interdisciplinarnoj društveno-humanističkoj sceni severnoatlantske civilizacije, na kojoj opšta metodologija nauka postepeno biva zamenjena/dopunjena politikom znanja. Pod etnografijom se u istoriji antropoloških ideja stvarno podrazumevalo sve i svašta. Taj pojam je u istoriji srpske etnologije odigrao ključnu ulogu dežurnog krivca protiv kojeg se generacija modernizatora iz 70-ih borila i uspešno izborila (Kovačević,

* Tekst je rezultat rada na projektu Ministarstva Nauke Republike Srbije "Antropologija u 20. veku: Teorijski i metodološki dometi" (ev. br. 147037).

n.d), s pravom posebno oprezna prema, i kivna na, čuvare tzv. "tradicionalne" kulture, čiji je biznis/entuzijazam decenijama čuvao kontejner kulturnih generatora tj. opravdanja kasnijeg međusobnog etničkog istrebljivanja. Uviđajući da će obračun sa etnografskom etnologijom nasuprot metodološki zasnovanoj antropologiji doprineti temeljnoj antropologizaciji srpske etnologije, generacija koja je *razavičajila* srpsku etnologiju s ponosom može da konstatuje da je učinila dovoljno da ova izgubi predznak profesionalnog etničkog patriotizma. Ali postmoderna antropologija je, što zbog Gelnrove podvale i predstavljanja postmodernizma kao relativizma sa nesagledivim posledicama (Gelner 2000), što zbog programske isključivosti iz etnografskog mejnstrima discipline, ostala kolateralna šteta ovog važnog političkog projekta razavičajivanja. Tako je i etnografija, u ovom ozbiljnom i dugom unutar-disciplinarnom ratu ponela toliko teško breme ne-naučnosti, primitivističkog tradicionalizma, skoro signala za etnologiju kao profesionalni folkloristički patriotizam nasuprot ozbiljnoj i, prema budućnosti zajednice, odgovornoj društveno-humanističkoj nauci. Uneta u, i ograničena isključivo na metodološki registar, u kojem je postala pojam zadugo blokiran za dalju debatu, etnografija je ostala nerazvijena, metodološki neorganizovana, individualizmu istraživača i ličnom domišljanju prepuštena faza istraživanja koja služi *simuliranju* tradicionalnog pogleda na nauku i ortodoksnog pogleda na metod (Milenković 2007b). Slobodan sam da sugerišem da je ista prilika svojevremeno propuštena i sa "tradicijom", "narodnom kulturom", "folklorom" i sličnim metaforama pogodnim za prisvajanje, konceptualnu kolonizaciju i stabilnu vladavinu nad populacijom njoj razumljivim jezikom, pre nego za nepromišljeno prepuštanje folklorističkim etnologima i entuzijastima.

Etnografija se u većini raspoloživih metodoloških koncepcija antropološkog istraživanja naivno zamišlja kao stadijum, kao korak, kao metodološki postupak i kao preduslov teorijskog istraživanja (Milenković, 2006a; 2007d). Ipak, popularnost ove metodološki neodržive i primitivne opservacionističke koncepcije, koja bi nas svakako zavarala ukoliko bismo poverovali scijentometriji a ne nekoj drugoj metodologiji za proučavanje nauke kao folklor/popularne kulture, beskorisna je. U drugom smislu, čak i ako etnografiju nešto smislenije i za naučni sistem kompatibilnije posmatramo kao posledicu teorijskih prekonceptija, dakle, ne kao stadijum "prikupljanja građe" nego kao generisanje evidencije za potrebe neke teorijske koncepcije, kao ciljano, planirano i u naučni sistem uklopljeno dolaženje do relevantnih podataka koje sledi teoriju a ne prethodi joj – etnografija ostaje segment, element ili dimenzija antropologije. Ona je u antropologiji i njen je deo, a zabrinutost postmodernih antropologa za politiku antropologije putem interesovanja za etnografiju stvarno deluje naivno, prevaziđeno, zastarelo, a iz evropske anti-romantičarske, anti-nacionalističke i anti-rasističke perspektive, i veoma štetno.

Ipak, etnografiju možemo da posmatramo, i Kliford je zaista i posmatrao, kao pojam *nadređen* antropologiji. U toj koncepciji *antropologija je deo etnografije a ne obrnuto*. Štaviše, etnografija obuhvata i sve druge društveno-humanističke discipline zadužene za proizvodnju predstava o istima/drugima. Etnografija je *pisanje drugih*, proizvodnja sveta putem politike, nauke, filozofije, medija i književnosti. Upravo ovu teorijsku činjenicu kritičari postmoderne antropologije nisu uzeli u obzir kada su se obrušili na naivnost, zastarelost, pozitivizam, metodološku inferiornost, neinformisanost i druge pošasti

postmodernizma. Da jesu, dobar deo polemika o štetnosti postmoderne reetnografizacije antropologije postao bi redundantan, (a možda ni stvarno ne bi bio vođen). Izbor da etnografiju posmatrate kao deo antropologije, a ne obrnuto, preusmeriće Vaš pogled na istoriju i politiku discipline, u netrivialnom smislu u kojem antropologija uprkos predstavama o destruktivnosti postmodernizma zapravo sledeći ovu treću, kasniju koncepciju etnografije, sebi gradi put ka uspostavljanju novog digniteta, kao opšta nauka o pisanju drugih (što je, sudeći prema implikacijama proučavanja istorije etnografskih klasifikacija "naroda" i drugih tipova populacija kroz istoriju zapadne imaginacije, i bila; cf. Hodgen 1971).

Osim što nije (bio) tek puka reetnografizacija etnologije/antropologije, klifordovski pogled na etnografiju nije ni nekakva nepromišljeno potpuno propuštena prilika. Klifordov naglasak na primatu etnografije nad antropologijom je u različitim fazama njegovog pisanja o antropologiji, i uključivanja u teorijsko-metodološke polemike u i o disciplini, značajno varirao, mada se kroz čitav njegov fluksus može pratiti kao stabilna, noseća ideja na kojoj gradi reformu metodološke imaginacije sa značajno širim pretenzijama od disciplinarnih. Ta reforma predstavlja ono najdragocenije što je ponudio – kako za dizajn antropoloških istraživanja, tako i za opšte rasprave o politici discipline i njenoj društvenoj ulozi. Od ranih naslućivanja da debata o etnografiji krije mnogo važnije implikacije od metodoloških (Clifford 1980; 1986), preko dekonstrukcije teorije kulture u 80-im (Clifford 1988) do njene naknadne rekonstrukcije u 90-im (Clifford 1997), Kliford je od reforme pojma etnografije, putem kritike radova pionira discipline za koje se taj pojam najuže i vezuje (1980b), konačno stigao u fazu u kojoj implicira da je antropologija tek delić

velikog sistema pisanja o drugima. Delić, mada bitan – zbog činjenice da antropologija sada već više decenija debatuje kako se drugi proizvode putem etnografskih istraživanja i da iz te debate *uči* organizovano, proverivo, sistematično itd. (sve što bi jedan gelnerovac očekivao od dobre nauke). Disciplina tako već raspolaže dugotrajnom debatom o proizvodnji Drugih, opštijom od imagoloških debata o orijentalizmu/okcidentalizmu. Ipak, kritičari onoga što je u antropologiji nepromišljeno nazivano postmodernizmom diskvalifikovali su tu dragocenu debatu kao strano telo, umesto da u njoj prepoznaju još jedan rezervoar iz kojeg možemo da crpimo sredstva za uticaj na društvo. Ako odnos etnografije i antropologije refleksivno (Milenković 2006b) sagledamo na ovaj način, problem kolonijalnog (u Americi, Britaniji, Rusiji, Holandiji ili Francuskoj) ili nacionalističkog greha (u evropskim etnologijama/nativnim antropologijama), inače tipičan za filozofski parcijalno informisanu neo-marksističku kritičku antropologiju kao preteču redukcije problema političke reprezentacije na problem etnografske reprezentacije (Milenković 2007b), možda još uvek možemo da perpetuiramo u specifičnom obliku koji nam omogućava elegantan izlaz iz krize disciplinarnog dostojanstva.

Literatura

- Clifford, James. 1980a. Fieldwork, Reciprocity and the Making of Ethnographic Texts. *Man* 15: 518-532.
- Clifford, James. 1980b. Ethnographic Surrealism. *Comparative Studies in Society and History* 23:539-64.
- Clifford, James. 1983. On Ethnographic Authority. *Representations* 1(2):118-146
- Clifford, James. 1986. "Introduction: Partial Truths." U: *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (Clifford,

- James and George Marcus, eds.). Berkeley: University of California Press, 1-26
- Clifford, James. 1988. *The Predicament of Culture*. Cambridge. Harvard University Press
- Clifford, James. 1997. *Routes: Travel and Translation in Late Twentieth Century*
- Gellner, Ernest. 2000. *Postmodernizam, razum i religija*. Zagreb: Jesenski i Turk
- Hodgen, Margaret. 1971. *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Kovačević, Ivan. 2005. Iz etnologije u antropologiju: srpska etnologija u poslednje tri decenije 1975-2005. U: Gavrilović, Ljiljana i Radojičić, Dragana (ur.) *Etnologija i antropologija: stanje i perspektive*, (Zbornik radova EI SANU, 21). Beograd: Etnografski institut SANU: 11-19.
- Kovačević, Ivan. 2006a. Individualna antropologija ili antropolog kao lični guslar. *Etnoantropološki problemi* 2006, god. 1, sv. 1: 17-34.
- Kovačević, Ivan. 2006b. *Tradicija modernog: prilozi istoriji savremene antropologije*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš. 2006a. Idealni etnograf. *Glas. Etnogr. inst.*, 2006, 54 :161-172.
- Milenković, Miloš. 2006b. Šta je (bila) antropološka "refleksivnost" ? : metodološka formalizacija. *Etnoantropol. problemi*, 2006, god. 1, sv. 2: 157-184.
- Milenković, Miloš. 2007a. Paradoks postkulture antropologije : postmoderna teorija etnografije kao teorija kulture. *Antropologija* 3: 121-143.
- Milenković, Miloš. 2007b. *Istorija postmoderne antropologije, Posle postmodernizma*, (Etnološka biblioteka, knj. 27). Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš. 2007c. *Istorija postmoderne antropologije, Teorija etnografije*, (Etnološka biblioteka, knj. 24). Beograd: Srpski genealoški centar: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Milenković, Miloš. 2007d. Istraživanje, terensko. U: Mimica, Aljoša (ur.), Bogdanović, Marija (ur.). *Sociološki rečnik*. Beograd: Zavod za udžbenike, 209-210.

Miloš Milenković

Nataša Njegovanović Ristić, Primarna UMETNOST, Slike na stenama, Slike na telu, Muzej afričke umetnosti, Beograd, 2007, str. 217

Књига, *Primarna UMETNOST, Slike na stenama, Slike na telu* (Primal Art, Paintings on Rocks, paintings on Bodies) ауторке Наташе Његовановић Ристић, вишег кустоса Музеја афричке уметности у Београду публикована је у години у којој је овај јединствени Музеј славио тридесет година успешног рада.

Двојезично издање књиге садржи две целине: слике на стенама и слике на телу. Ауторка је нагласила да су открића старих аутохтоних афричких култура омогућила преиспитивање ранијих ставова који се односе на појмове "црначког" или "примитивног" стваралаштва насталог "одједном", без дубљих интегративних корена. Осврнувши се на новију литературу, Наташа Његовановић-Ристић је истакла да се у текстовима врши померање перцепције од афричког предмета као етнографског артефакта ка предмету као уметничком делу, од појма примитивна уметност ка појму примарна уметност. Посебна пажња посвећена је редифинисању афричке традиционалне уметности у односу на светску уметност уопште.